

lu], *İncili Çavuş*, İstanbul 1918; N. Soner, *İncili Çavuş'un En Güzel Fıkra ve Hikâyeleri*, İstanbul 1943; M. Kocaosmanoğlu, *Hayatı, Nükte ve Fıkraları ile İncili Çavuş*, Isparta 1960; Dursun Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar*, Ankara 1976, s. 24; Özdemir Nutku, *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, Ankara 1977, s. 30, 104, 393; Mustafa Koç, *Yaşam Öyküsü ve Fıkraları ile İncili Çavuş*, Isparta, ts.; Erdoğan Tokmakçıoğlu, *Bütün Fıkralarıyla İncili Çavuş*, İstanbul 1983; İbrahim Hak- kı Konyalı, "İncili Çavuş Fıkraları", *Tarih Hazinesi*, sy. 2, İstanbul 1950, s. 76-77, 102; Numan Kartal, "Bakırlı Köyü ve Adı Hakkında", *TFA*, XI/225 (1968), s. 4713-4714; M. Adil Öz- der, "Türk Halkbiliminde İncili Çavuş", *THA Yıllık*, IV (1979), s. 179-188; Şevket Beysanoğlu, "İncili Çavuş'un Kimliği", *TK*, XIX/220 (1981), s. 312-317; Aydın Oy, "İncili Çavuş Fıkralarına Analitik Bir Yaklaşım", *Türk Folkloru Belleten* (1987), sy. 1-2, İstanbul 1988, s. 103-108; Abdülbâki Gölpınarlı, "İncili Çavuş", *TA*, XX, 125; "İncili Çavuş", *TDEA*, IV, 391; Saim Sakaoğlu, "İncili Çavuş", *DBİstA*, IV, 172-173.

NURETTİN ALBAYRAK

İNCİLİ KÖŞK

İstanbul'da

XVI. yüzyıl sonlarında yapılmış
Sarây-ı Hümâyûn'a ait
bir köşk.

Bugün Topkapı Sarayı olarak adlandırılan Sarây-ı Hümâyûn'un sınırları içinde bulunan ve sahil köşkleri dizisinin en önemli yapılarından biri olan İncili Köşk, Sinan Paşa Köşkü adıyla da anılmaktadır. Nitekim köşkün mefruşatına dair 1704'te yazılan bir listede burası için kullanılan "Hasbahçe'de Çayır Köşkü demekle mâruf Sinan Paşa Kasrı ..." ifadesinden yapının o zaman Çayır Köşkü adıyla da bilindiği anlaşılmaktadır. Topkapı Sarayı'nın en dış sınırında, Bizans döneminden kalan Marmara tarafı surları üstünde olan köşk, III. Murad döneminde Sadrazam Koca Sinan Paşa tarafından yaptırılarak padişaha sunulmuştur. Yemen Fâtihî de

denilen Koca Sinan Paşa aynı yüzyıl içinde yaşamış başka Sinan Paşa'larla karıştırılmaktadır. 1580-1596 yılları arasında beş defa sadrazamlık makamına gelen Koca Sinan Paşa sınırsız servetiyle devletin pek çok yerinde vakıf eserler yaptırmıştır. 1589-1591 arasındaki ikinci sadâreti sırasında, sarayı çeviren surların üzerinde bu güzel mekânda bu muhteşem köşkü inşa ettirmiştir. Yapımı, döşenmesi ve açılış töreni Selânikî Mustafa Efendi tarafından ayrıntılı olarak anlatılan köşkün inşasına 998'de (1590) başlanmış ve 999'da (1590-91) bitirilmiştir. Fakat Ahmed Refik tarafından yayımlanan belgeler arasında yer alan, inşaat sırasında Gelibolu'dan Rum asıllı işçiler getirilmesine dair 1001 (1592-93) tarihli yazıya bir anlam verilememektedir.

III. Murad, Marmara Denizi'ne açılan geniş manzaralı köşkü çok beğenmiş, hatta Selânikî'nin ifadesine göre, "N'olaydı, şu kasr Sarây-ı Âmire dâhilinde yapılmış olaydı" diyerek bu kadar güzel bir eserin saray kompleksi içinde bulunmamasından dolayı üzüldüğünü belli etmiştir. III. Murad burayı çok sevdiğinden sık sık köşke geliyordu. Hastalığının ilerlediği bir dönemde son defa geldiğinde limana giren gemilerin attıkları toplar yüzünden köşkün camlarının kırılması üzerine dehşete kapılarak ağlamaya başlamış ve kısa bir zaman sonra da ölmüştür.

Mimar Sinan'dan sonra hassa mimarlığı makamına geçen ve onun üslûbunu devam ettiren Dâvud Ağa, Sadrazam Sinan Paşa'nın Çarşıkapı'daki medrese ve türbesini yaptığı gibi bu köşkü de inşa etmiştir. Yapıyı taşıyan taş kemerlerin arasına eklediği küçük, zarif bir çeşme 998 (1590) tarihli olup kitabesinde Mimar Dâvud Ağa'nın adı açık surette okunur: "Tasarruflar kılıp mi'mâr Dâvud / Nice san'atlar etti anda mevcûd / İçip bu çeşmeden bay u gedâr / Edeler şâh-ı devrâna duâlar."

Çeşmenin bulunduğu yer halkın rahatça kullanabileceği bir yer değildi. Ancak kasır, Bizans döneminde şehrin ünlü manastırlarından birinin kalıntısının hemen yanında ve buradaki Soterios Ayazması'nın üstünde bulunuyordu. Bu ayazmanın yortu gününde şehrin Ortodoks halkının buraya girmesine, kıyıda çakılların üzerinde toplanmasına ve çeşmenin kullanılmasına hoşgörü ile bakıldığı bilinmektedir. Bu yortu Yunan ayaklanmasına kadar (1821) her yıl kutlandı. Padişahlar köşkün pencerelerinden, kıyıya yayılan Rum halkın bu dinî törenini 200 yıldan fazla bir

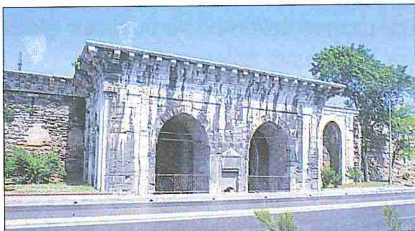
İncili Köşk'ü tasvir eden XIX. yüzyılın ilk yarısına ait bir gravür (Jouannin - Gaver, lv. 55)

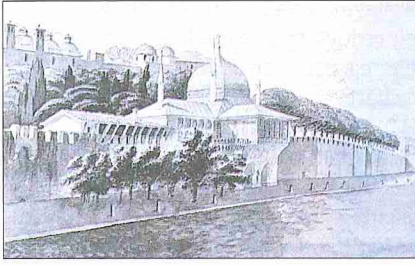
süre boyunca seyrederek eğlendiler. Ayazma bir asır kadar unutulmuşken 1921-1922 yıllarında Fransız işgal kuvvetleri tarafından R. Demangel idaresinde yapılan kazılar sırasında tekrar meydana çıkarıldı.

III. Murad'dan sonra da bazı padişahlar arada bu köşke indiklerinden köşk XVII ve XVIII. yüzyıllarda eski ihtişamını korumuştur. Sedat Hakkı Eldem, kaynağını belirtmemekle beraber Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunduğu tahmin edilen 1704'te yazılmış köşkle ilgili bir belge yayımlamıştır. Bu uzun listede köşkün içindeki eşya ve mefruşat ayrıntılı olarak bildirilmektedir. Liste, Sinan Paşa Köşkü'nün iç ihtişamı hakkında yeteri kadar fikir verir. Fakat XVIII. yüzyılın ikinci yarısında bu güzel bina ihmal edilmeye başlanmış, hatta yüzyılın sonlarında İstanbul'da Fransa Krallığı'nın bir elçisi varken ihtilâl hükûmetinin gönderdiği temsilci, köşkte padişahın huzuruna çıkacağına bildirilmesi üzerine bu kasırdaki kabul edilme- yi şanına lâyık görmeyerek yurduna dönmüştür.

Köşk, XVIII. yüzyılın sonlarında ilk şekline göre bazı değişikliklere uğramış olmakla beraber henüz ayakta idiyse de ihmal edildiğinden harap olmaya başlamıştı. II. Mahmud döneminde Rumeli yakasının tercih edilmesiyle köşk iyice unutuldu. Rumeli demiryolunun Sirkeci'ye getirilmesi tasarlandığında Abdülaziz demiryolunun tam sahilinden ve sarayın bahçesinden geçirilmesine izin vermişti. Bu izin, kıyıda kasır ve saraylarla birlikte Sinan Paşa Köşkü'nün de yok edilmesine yol açtı. Abdurrahman Şeref, Galib Paşa'nın serkurenâlıkta bulunduğu sırada fazla masraflara sebep oldukları gerekçesiyle bu köşkleri yıktırdığını yazar.

İncili Köşk'ün kalıntıları - Sarayburnu / İstanbul

İncili Köşk'ün Jean Nikolas Huyot tarafından yapılan sulu boya resmi (Necipoğlu, s. 227)

Yüzyıl boyunca unutulmuş olarak kalan Sinan Paşa Köşkü 1964'te, o yıllarda Topkapı Sarayı, Müzesi'nde görevli yüksek mimar Muallâ Eyüboğlu – Anhegger tarafından temizlenmiş ve basit bir araştırma yapılmış, bu çalışmanın sonunda evvelce köşkün duvarlarını süsleyen XVI. yüzyılın güzel çinilerinden bir hayli parça bulunmuştur. Sedat Hakkı Eldem de mevcut kalıntılar ve eski resimlerin yardımıyla binanın alt yapısının rölövesini ve üstteki esas köşkün restitüsyon denemesini çizmiştir. Köşkün XIX. yüzyılın başlarındaki dış görünümü Jean Baptiste Hilaire'in, Choiseul-Gouffier'nin büyük kitabındaki gravürlerde, Jouannin – Gaver'in Osmanlı tarihine ait eserinin resimler kısmında ve ilk defa Gülru Necipoğlu'nun yayımladığı, Jean Nikolas Huyot'nun Paris'te Bibliothèque Nationale'deki sulu boya resminde mevcuttur.

İncili Köşk, Marmara tarafındaki Bizans surlarının önüne eklenen, kesme taştan kemerli bir alt yapının üstüne oturuyordu. Denize doğru açılan bu çift kemerin arasında çeşme yer almaktadır. Bu kaidenin ve iki yanındaki kanallardan sol-

dakinin bitiminde bir dizi halinde taş konsollar sıralanır. Çıkmanın yan cephelerinden Sarayburnu tarafında bir, Ahırkapı tarafında ise iki kemer mevcuttur. Choiseul-Gouffier tarafından yayımlanan ve köşkü XVIII. yüzyılın sonlarındaki durumu ile gösteren, J. B. Hilaire'in çizdiği gravürde bu kaidenin üstündeki cumba biçimindeki mekân geniş saçaklı, ahşap çatılıdır. Sedat Hakkı Eldem'e göre cumba sonradan ilâve edilmişti ve ahşap eliböğründe dayanıyordu. Dikdörtgen biçimindeki kâgir esas mekân ortada kare bir kitle halinde yükseliyor ve bunu bir kubbe örtüyordu. Choiseul-Gouffier'nin gravüründe bu kubbe Osmanlı mimarisine oldukça yabancı bir biçimde piramit şeklindedir. Halbuki Jouannin – Gaver'in Osmanlı tarihine dair kitabındaki gravürde de burası kubbe ile örtülüdür. Esas mekânın dört köşesinde birer baca yükselir. Jouannin'in gravüründe bunlara birer minare görünümü verilmiştir. Sedat Hakkı Eldem, birtakım tahminlere dayanarak aslında köşkün orta mekânının bir kubbe ile değil ahşap bir çatı ile örtülü olması gerektiğini ileri sürer. Ayrıca köşkün arka tarafında, şimdi demiryolunun geçtiği yerde bir revakın bulunduğu tahmin edilmektedir. Yine Eldem, köşkün önünde kıyıda evvelce bir rıhtımın varlığını öne sürmüştür. Buraya bazan kayıklar gelindiğini ve bunların bağlanması için mermer sütun gövdelerinden babalar olduğunu belirttiğine göre herhalde en azından uygun bir iskelesi de olmalıydı. Fakat 1817-1820 arasında J. Nikolas Huyot tarafından suluboya olarak yapılan resimde köşkün önünde muntazam bir rıhtım vardır ve kenarına bir dizi ağaç dikilmiştir. İncili Köşk, Topkapı Sarayı sahilindeki kasırların en eskilerinden ve aynı zamanda en muhteşemlerinden biri olması bakımından sanat tarihinde önemli bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Târih*, s. 289-292; M. J. M. Jouannin – M. J. von Gaver, *Turque*, Paris 1840, levhalar kısmı; Comte de Choiseul-Gouffier, *Voyage pittoresque dans l'Empire ottoman*, Paris 1842; Mehmed Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1918, I, 468-470; Ahmed Refik [Altınay], *Hicrî Onbirinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100)*, İstanbul 1931, s. 5-6; *Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi*, İstanbul 1933, s. 10; R. Demangel – E. Mamboury, *Le quartier des manganes*, Paris 1939; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleleri*, İstanbul 1943, I, 40-42; R. Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul, ts., s. 227-230; Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1969, I, 143-171; a.mlf. – Feridun Akozan, *Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma*, İstanbul 1982, s. 99; Hülya Tezcan, *Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*, İstanbul, ts.; Yüksel Yoldaş Demircan, *İstanbul Mimari İçin Bir Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, İstanbul 1989, s. 510-511; Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial and Power, The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, New York 1991, s. 226-231, rs. 131; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 750-753; Muzaffer Erdoğan, "Mimar Davud Ağa'nın Hayatı ve Eserleri", *TM*, XII (1955), s. 179-204; Semavi Eyice, "Sinanlı'da Sinan Paşa İmaret", *VD*, X (1973), s. 314-319, 333; a.mlf., "Sinan Paşa Köşkü", *DBİst.A*, VII, 1-2.

SEMAVİ EYİCE

İNCİR HANI

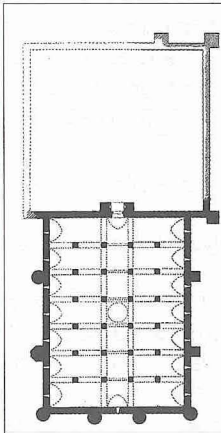
XIII. yüzyılda

Antalya-Burdur yolu üzerinde inşa edilen

Anadolu Selçuklu kervansarayı.

Burdur'un Bucak İlçesi İncirönü mevkiinde olup Eğridir'deki Sultan Hanı ile Kırkgöz Han'ın da kurucusu olan Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından 636 (1238-39) yılında yaptırılmıştır. Sultan hanlarının plan şemasında ele alınan İncir Hanı'nın kapalı (kışlık) bölümü sağlam olmakla birlikte öndeki avlusu yıkılmıştır. Eni kapalı bölümünden daha geniş olan avlunun yalnızca batı duvarıyla bunun kapalı bölümlerle birleşen dış köşesindeki kare kesitli payanda kısmen mevcuttur. Avlunun revaklı olup olmadığı, burada son yıllarda Rahmi Hüseyin Ünal tarafından yapılan kazı çalışmalarının sonunda anlaşılabacaktır.

Kesmetaş kaplamaya sahip olan İncir Hanı'nın yapımında çevredeki antik malzemenin de faydalanılmıştır. Kesmetaş kaplaması birçok yerde söküldüğünden moloz dolgu ortaya çıkmıştır. Yaklaşık 30 x 42 m. ölçüsünde olan kapalı bölümünün duvarları dıştan sekiz adet duvar payandasıyla takviye edilmiştir. İçte yirmi dört kalın pâyeye oturan sivri kemerlerin

İncir Hanı'nın taç kapısının bulunduğu cepheden bir detay ve hanın planı